

Слободан Јанковић*

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ПРОШИРЕНО ОДВРАЋАЊЕ: ПОГЛЕД ИЗ ИРАНА**

Сажетак

Проширено одвраћање је део стратегије усмерене ка одбијању ривала или непријатеља од војног деловања против савезника, али и земље која организује само одвраћање. Иран, регионална сила је изградио партберство са више блискоисточних актера и дипломатско савезништво са више изванрегионалних држава, посебно са Русијом и Кином. Стога иранско, условно речено, проширено одвраћање Ирана према САД и Израелу делује регионално и глобално и има дипломатску и војну димензију. Концепт проширеног одвраћања у случају Ирана не функционише, јер та држава примењује макро одвраћање. То је стратегија употребе више државних и недржавних актера, војних и дипломатских напора како би се претња непосредне војне агресије удаљила и раширио фронт отпора претњама. Комбинација овог концепта и стратешког стрпљења допринела је одлагању напада на Иран, али и на савезнике. Аутор је приказао како се иранско стратешко проишљање прилагодило на основу историјског искуства, контекста и идеологије Исламске револуције. Отуда су дефанзивни приступ и асиметрично хибридно ратовање, особености иранског приступа непријатељима и ривалима.

Кључне речи: Иран, одвраћање, Блиски исток, Хезболах, Израел, Ирак, Либан.

* Имејл адреса: slobodan@diplomacy.bg.ac.rs ORCID:000-0003-1891-2545.

** Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Република Србија и изазови у међународним односима 2024. године”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2024. године.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Како Иран, регионална сила Блиског истока одвраћа бројне претње којима је изложена?

Да ли се на Иран може применити концепт проширеног одвраћања?

Одговори на питања, наведена на почетку, захтевају осврт на контекст, односно окружење у коме се налази исламска република, стратешке циљеве иранске елите и деловање непријатељских снага и ривала. Исламска Револуција 1978-1979. донела је преврат у коме је успостављена теократска владавина, заснована на Хомеинијевом тумачењу концепта учењака као тумача Светих списа *Велајет и факи*, који у знатној мери утиче и на укупну војну и шире безбедносну стратегију ове државе. Како бисмо детаљније одговорили на истраживачка питања, потребно је прво појмовно појаснити зашто је Иран регионална сила и на шта се мисли када се каже „проширено одвраћање”? Зашто је Иран регионална сила, како је наведено? Регионална сила је држава (или други актер) у стању да врши утицај у региону са поредбено већим војним, економским и политичким могућностима, као и израженијој спремности да их употреби у односу на већину других (Janković 2021, 68–69). Када је у питању (проширено) одвраћање, јасно је да се разматрање ове теме одвија у оквирима стратешке употребе овог концепта (Bradley 2024). Само постојање војске је увек имало двојаки циљ — могућност одбране и освајања. Заиста није потребно цитирати Худа (*David Hood*) или Гата (*Azar Gat*) да би се разумела ова употреба војске. У том смислу одвраћање је много старије и познатије од тзв. научне продукције о истом. Закон о одбрани Републике Србије у другом члану, ст. 2 наводи „Основни циљ одбране је одвраћање од напада...”, што би требало да је познато свакоме ко је служио војску или радио у њој (Закон о одбрани 2018). Када је у питању проширено одвраћање, оно „се може разумети као проширење логике одвраћања са сопствене државе на своје савезнике, односно убеђивање потенцијалних противника својих савезника да се напад на њих не исплати.”¹ У

---

¹ Благојевић наставља поменути реченицу: „Сам концепт проширеног одвраћања се развио услед постојања савеза током Хладног рата. Након Хладног рата, доминантна позиција САД као главне (иако не и једине) нуклеарне силе западних савезничких структура и стратешка потреба за одвраћањем противника је довела до концепта проширеног одвраћања. У савременом

том смислу, иранско проширено одвраћање би се односило на њихове савезнике, Хизбулах, Сирију, Хуте и проиранске милиције у Ираку, па би закључак одмах био да у иранском случају оно само делимично функционише. Потребно је испитати контекст и донети онда оцену домета иранске стратегије. Поред тога, испитаћемо примењивост концепта проширеног одвраћања на примеру Ирана, као регионалне силе, или другачије речено, питање је да ли Иран уопште примењује стратегију проширеног одвраћања?

Бављење проширеним одвраћањем је везано за оне који изучавају војну стратегију и студије међународне безбедности, као и за оне који се баве геополитичким и спољнополитичким анализама. Геостратегија је војни аспект геополитичке анализе (Дугин), која се бави начинима овладавања територијом (Степић 2016, 88). У осмом броју месечника министарства одбране Руске Федерације посвећеном војним актуалностима у иностранству *Зарубежное военное обозрение* из 2023. официри Оберстов и Романов су навели да нова стратегија НАТО предвиђа америчко војно присуство на старом континенту као силу одвраћања и заштите савезника од Руске Федерације (Оберстов и Романов 2023, 3). То јест, поменути стратешки документ користи концепт стратешког одвраћања као оправдање за НАТО окупацију Немачке и контролу америчких клијената.

Када је Иран у питању (али и Израел) сама чињеница да су ратне, односно оружане операције у току, би према Гоми и Ал Киндијевој требало да значи да су и непосредно и проширено одвраћање обе земље оманули (Goma and Al Kindi 2024).

ИРАНСКИ СТРАТЕШКИ ПРИСТУП(И)

Након најављене одмазде за израелско бомбардовање конзулата ИР Ирана у престоници Сирије (од 1. априла 2024), Дамаску, то се и десило 14. априла 2024. Дакле, Израел прво напада иранске савезнике, Иран одговара 13. на 14. април, гађајући циљеве у Израелу, а 19. априла је, пројектилама Јерихо 2 и 3 јеврејска држава гађала циљ у Исфакхану (Иран) (Goma and Al Kindi 2024). Том приликом је ирански аутор Хасан Бехештипур (*Hassan Beheshtipour*), коментарисао *стратегију*

контексту, проширено одвраћање можемо уочити у логици појачаног иступеног присуства снага НАТО на територији Пољске, Литваније, Летоније, Естоније и Румуније, а наспрам Русије.” (Благојевић 179, 2023).

стрпљења, термин преузет од Американаца, да опише начин деловања Исламске Републике спрам њених кључних непријатеља, Израела и САД, у годинама након постизања *Заједничког свеобухватног акционог плана* (Joint Comprehensive Plan of Action – JCPOA, из 2015) (Beheshtipour). Стратешко стрпљење односи се на минимизацију трошкова, тј. избегавање отвореног сукоба, задржавање *statusa quo* и чекање на боље околности за активније деловање.² Какав је ирански стратешки приступ и да ли се ту може говорити о стратегији проширеног одвраћања?

Својевремено је Хомеини дефинисао принцип „Ни исток, ни запад.” То је наметало изразиту самодовољност како у политици, тако и у економији и војном делању. Улога ајатолаха, као врховног верског и државног вође је ојачана чињеницом да је, у складу са чл. 110 Устава Ирана, он врховни командант војске, као и Исламске револуционарне гарде (*Iran, Constitution*). У чл. 152. Устава, који дефинише принципе спољне политике, наводе се *de facto* и циљеви укупне иранске стратегије безбедности из којег проистиче, до Сиријског рата преовлађујући, дефанзивни приступ, са ослањањем на асиметрично деловање (балистички пројектили, дронови и употреба малих и брзих пловила). У поменутом члану Устава се наводи: „засновано на одбијању сваког облика доминације, њеног спровођења и пристајања на њу, (императив је, С. Ј.) очување свеобухватне независности земље и њеног територијалног интегритета, одбране права свих муслимана, неопределивање...”. Међутим, искуство делимичне изолације и непријатељског деловања, макар и посредног, определило је иранско руководство за сарадњу са Русијом, Сиријом и касније другим земљама и актерима.

У ситуацији прекида сарадње са ЦИА и прокламовања непријатељства према САД и „ционистичкој творевини”, као последицама револуционарне промене режима, према СССР због њихове окупације Авганистана (1979–1989), те напада 1980. из Ирака,

---

² Ову стратегију је Вашингтон наводно користио према Северној Кореји и Ирану. На тему Северне Кореје види: Ludvik, Jan, “Strategic Patience Revisited: The Counterforce Effect”, *The Washington Quarterly*, 42(4), 2019: 91–92. doi:10.1080/0163660x.2019.16 ; У погледу Ирана и Блиског истока индикативан је интервју каријерног америчког дипломате Рајана Крукера: “Strategic Patience: American Ambassador Ryan Crocker reviews the consequences of U.S. interventions in the Islamic World”, *The Cairo Review Interview*, N. 7, 2012: 33, <https://www.thecaireview.com/wp-content/uploads/2014/12/CR7-QA-Crocker.pdf>

некадашња регионална сила са ослонцем на Запад, Иран постаје земља са технично-технолошким заостатком спрема непријатељских и ривалских земаља. То значи да су оружане снаге ове државе имале снажну асиметрију спрема потенцијалних војних противника. Стога се иранско вођство окреће стратегији ширења савезништава које се ослањало и на доктрину исламске револуције (1978–1979), тј. повратка теократске владавине у исламском свету чији је Иран пионир. Ово је послужило као дипломатско средство за ширење утицаја, а истовремено и за ‘развлачење’ односно дисперзију ‘фронта’.³

Као и многе друге државе, Иран нема класичну војну стратегију. Војна доктрина ове земље се анализира на основу војних вежби, изјава званичника и написа појединих високих официра. Владимир Ахмедович из руског Института за Блиски исток и Матју Мекинис из неоконзервативног Института за изучавање рата (Institute for the Study of War), али и други аутори, се слажу о начинима развоја војне доктрине ИР Ирана од времена осамдесетих до почетка двехиљадитих година (McInnis 2017, 2–3; Ахмедович 2021). „Војна доктрина подразумева основне принципе на основу којих оружане снаге воде акције за остварење циљева. Она укључује означавање потенцијалне претње/непријатеља, израду релевантне стратегије и планирања за извођење исте...” (Yossef 2019). Међутим, сам документ стратегије националне безбедности Ирана није познат, као ни војна доктрина, што је назив који се у самом Ирану користи. Елементи војне доктрине, као дела велике стратегије, се схватају из изјава највиших званичника и начина деловања државе (Olson 2016, 66, 68).

Организацију и начине употребе војске (Артеш, ир.) и Иранске револуционарне гарде (Сепак) одређују историјско искуство, религијска мисија и деловање других армија на Блиском истоку (америчке и израелске превасходно), тј. окружење (Olson 2016, 71; Saikal and Vestenskov 2020; McInnis 2015, 1–6; Tabatai 2020, 253, 255, 295, 297–303). У таквим околностима развој балистичког програма, а касније и дронова и мањих пловила је постао иранско

³ О концепту вилајат-и-факих који је промовисао вођа Исламске револуције ајатолах Рухолах Мусави Хоменни, а који је према Халиловићу присутан у муслиманским учењима столећима, видети: Muamer Halilović, “Politička ideja vilajat al-fakih kroz istoriju - analiza konkretnih istorijskih modela ove ideje od safavidskog perioda do danas.” *Kom : časopis za religijske nauke*, vol. 9, no. 3, 2020, pp. 1-30. Ради се о концепту оправдања владавине учењака, познавалаца исламског права, по узору на Мухамеда, оснивача Ислама, тј. ради се о доктринарном оправдању теократске исламске власти.

средство одвраћања и превазилажења недостатка у другим видовима наоружања. Поред домаће војне индустрије, иранске оружане снаге се свакако, као и већина других, ослањају и на увоз страних система. Набавка руског ПВО система, С 300, на основу уговора склопљеног још 2007. године, као и вести о распоређивању система С 400 у Ирану, августа 2024. године, говоре томе у прилог (Brady 2016; Armiya.az 2024). Ради се о дефанзивним системима, који појачавају способност одвраћања. О развоју балистичког програма, који је додатно ојачао и Ирански Корпус чувара исламске револуције (даље КСИР) писао је детаљно Олсон. Поготову је нагласак на развоју балистичких система нит која повезује Хомеинија и касније ајатолаха Хамнеија, те председнике и војне стратега те земље (Olson 2016, 77, 79, 81–84 и Ахмедович 2023). Изузетно је занимљив континуитет између монархистичког Ирана династије Кацар (Реза Шах – *Reza Shah*) са Ираном после Исламске револуције. То је, како истиче Табатаи, саветница иранског порекла у Пентагону, случај не само са развојем пројектила средњег па дугог домета, него и са нуклеарним програмом и уопште укупном стратегијом коју је она свела на мото „без освајања и без пораза” (Tabatai 2020, 294, 297–98, 301). Ово је у сваком случају важило до обрачуна са исламским терористичким и другим противдржавним наоружаним снагама у Сирији, те експанзије иранских паравојних снага у Ираку. Све укупно, и развој наоружања и сарадња са недржавним наоружаним организацијама одраз је иранског дефанзивног приступа који је и макрорегионално одвраћање (Ahmadian 2022, 35–36).

ИРАНСКИ САВЕЗНИЦИ КАО ИНСТРУМЕНТ ОДВРАЋАЊА

Када су у питању савезништва, савремени изданак Персије гаји односе са државама, Сиријом, Русијом и Кином, а на другом нивоу са паравојним актерима, Хизбулахом, проиранским паравојним снагама у Ираку, Хутима у Јемenu и повремено са Хамасом у Светој земљи. Сарадња са великим силама Русијом и Кином одржава се како преко енергетске сарадње, извоза нафте у Кину, руске помоћи иранском нуклеарном програму, деловању у ОПЕК плус, али и у мултилатералним оквирима, кроз УН, али и БРИКС и Шангајску организацију за сарадњу. Избијање трећег светског рата у фебруару 2022, вероватно је делимично утицало на чланство Техерана у ове

две организације, па је у ШОС ушао 2023, а у БРИКС јануара 2024, што је министар спољних послова те земље, Али Багери Кани прокоментаришао као превазилажење притисака (Tass 2024).

Када је у питању дипломатија, свакако састанак са саудијским званичницима уз посредовање Кине, па и Русије те повратак пуних дипломатских односа двају земаља 10. марта 2023, представља видљив допринос смањењу притисака на Иран, помоћу његових партнера. Осим тога, високи званичници обеју држава подржавају Техеран, а сарадња је јасна и на војном плану, преко давања података са сателита (Escobar 2024).

Иран је већ дугорочно у најбољим односима са Арапском Републиком Сиријом, јер су обе државе угрожене од стране истих непријатеља и ривала. У погледу других регионалних савезника, на првом месту треба истаћи шиитску организацију чији је врховни верски вођа, уједно и ирански, Хизбулах (حزب الله, *Hizbu 'llāh* — „Алахова/Божја странка”). Настао у жеку грађанског рата у Сирији 1982, ван Либана најпознатији по свом војном крилу, Хизбулах је послужио Ирану тројако: а) за посредничко сукобљавање са Израелом, б) за додатно јачање утицаја у Либану и в) идеолошку промоцију вредности Исламске револуције и укључење у борбу за Јерусалим, што је један од мобилизацијских свемуслиманских адута, које иранске власти користе и у оквиру Организације за исламску сарадњу.⁴ Подршка Палестинском исламском цихаду и повремено Хамасу, имала је за циљ такође одвраћање Израела даље од сопствених граница и легитимизацију претензија на водећу улогу у муслиманском свету. Хути, зајдита који су делимично блиски иранској дванаестоимамској верзији шиитизма, имају несумњиву дипломатску подршку Техерана и највероватније војну. Посебно је Иран имао успеха у Ираку, који је после америчке окупације 2003, постепено тонуо у грађански рат. Посебне паравојне јединице, састављене од локалних Шиита и вероватно наоружаване и подржаване од стране Ирана, у ситуацији ширења екстремистичког ДАЕШ, тј. ‘Исламске државе’ по фетви ајатолаха (ирачког) Али ал Систанија од 13. јуна 2014. заједно са низом других, сличних организација, али и хришћанских, јазидских и сунитских оформиле су Народни мобилизациони фронт/јединице (НМФ) (Хашд аш-шаабиј)

⁴ Делимично о овоме у: Јанковић, Слободан. 2019. *Блискоисточна криза: рат без мира*, Београд: Институт за међународну политику и привреду - Catena mundi: 122-129.

— Popular Mobilisation Front/Units. Оне које су задржале везаност и лојалност Ирану су унутар групације основале Исламски отпор (The Islamic Resistance in Iraq – IRI; ара: المقاومة الإسلامية في العراق), који је нарочито активан против америчких база и, како се сумња, Мосадових ћелија (Чикризова 2021, 79–81). У оквиру те организације најпознатији су Катаиб Хизбулах, Асаиб Асл ал-Хак и Сарајја ал-Хорасани, а њихов командант је одговоран команданту КСИР, као што је био случај са Абу Мухандисом (Abu Mahdi al Muhandis), убијеним заједно са Касимом Сулејманијем у нападу дрона у Ираку 2020. (Чикризова, 80; Moore and Ganzeveld 2024, 2–3).

НУКЛЕАРНО ОДВРАЋАЊЕ

Смрт Хомеинија и слабење СССР, паралелно са повлачењем совјетске армије из Авганистана (1989), довели су до престанка виђења Москве као непријатеља. Поготову након америчког предвођења *Пустинске олује* (1991) и трајнијег стационирања америчке војске у Кувајту и у Саудијској Арабији, Техеран у Москви види партнера. Ова сарадња била је очигледна прво кроз нуклеарни програм.

„Први ирански нуклеарни програм започео је још Шах Мохамед Пахлави (Mohammad Pahlavi) 1959. када је купио реактор за нуклеарна истраживања и основао Иранску агенцију за атомску енергију. Тада је планирана изградња 23 нуклеарна реактора до 2000. уз помоћ САД. Интересантно је да је (америчка) компанија Халибуртон (Halliburton), појединачно највећи профитер рата у Ираку, осумњичена да је јануара 2005. године снабдела иранску приватну фирму *Oriental Oil Kish* технологијом за изградњу нуклеарног реактора” (Janković 2007, 284). Први нуклеарни програм, у време шаха, а након пуча у коме је здруженом акцијом ЦИА и МИ 6 свргнут Мосадек (1953), покренут је у склопу америчког програма „Атоми за мир” (Atoms for Peace). Хомеини, вођа револуције и државе до смрти 1989. забранио је употребу оружја за масовно уништење, па као такво и развој нуклеарног наоружања. „Заповедник у Иранској револуционарној гарди и један од најближих сарадника ајатолаха Хомеинија, Мохсен Рафигдост (*Mohsen Rafighdoust*), обзнанио је да је након употребе хемијског оружја од стране Ирака осамдесетих година у два наврата молио Хомеинија да узврате истом мером, на шта му је ајатолах одговорио да „оружје за масовно убијање” није у складу са исламским учењем (Стојановић 2022, 191–192). Што се

тиче цивилног програма, он је очигледно текао у сарадњи са Русијом са којом су потписани споразуми 1992. и 1995. године (Стојановић 2022, 186–87). У време председниковања Ахмадинејада (2005–2013) нуклеарни програм је оснажен. Инспекције Међународне агенције за атомску енергију, на притисак САД и Израела, па и сам Савет безбедности су постављали ултиматуме за престанак обогаћивања уранијума, што је Иран одбио (La Repubblica 2006). У сваком случају, након покушаја одвраћања претњи путем договора о цивилној употреби нуклеарне енергије и значајног ограничавања обогаћивања уранијумом (до 3,67 одсто), Трамп се једнострано повукао из Споразума склопљеног 2015. То је и довело до ситуације у којој је, како Стојановић наводи, Иран постао латентна нуклеарна сила, а са циљем одвраћања непосредне војне агресије (Стојановић 2022, 189–192). До ког степена обогаћивања уранијума је Иран дошао у низу постројења (Арак, Фордо, Натанц)? Како је јавила италијанска телевизија у децембру 2023, Међународна агенција за атомску енергију је верификовала да је исламска република већ достигла проценат обогаћивања уранијума од 60 одсто, што је јасан показатељ да се војни програм спроводи (RaiNews 2023). То јест, нуклеарно наоружање је на дохват руке иранској војсци.

ИСТУРЕНА ОДБРАНА И ХИБРИДНО РАТОВАЊЕ

Дефанзивни приступ је доминирао и у почетку иранског ангажмана у Сирији, од 2012. године, махом КСИР у одбрани Дамаска с прва, а потом за деловање против Џабат ел Нусре, *Исламске државе* (ИСИЛ) и других терористичких и паравојних антивладиних снага. Временом долази до схватања да масовније присуство иранских снага омогућава и *превентивну одбрану* (упреждајућој оборони) како каже Ахмедов или *истурену одбрану* како то виде Амр Јосеф (*Amr Yoseff*) и Алекс Ватанка (*Alex Vatanka*) (Ахмедов 2021, Yoseff 2019, Vatanka 2021). Оба виђења иранске стратегије односе се на деловање изван граница и ангажман савезника како би се непријатељ удаљио, тј. одвратио од ангажмана против саме државне територије, због постојања претње другде.

Јосеф указује да је поготову Касим Солејмани (убијен јануара 2020), као шеф КСИР, увео хибридно ратовање, мада је оно у суштини и раније коришћено, управо применом паравојних јединица и подршке Хамасу и Хутима. Хибридно ратовање се односи на употребу

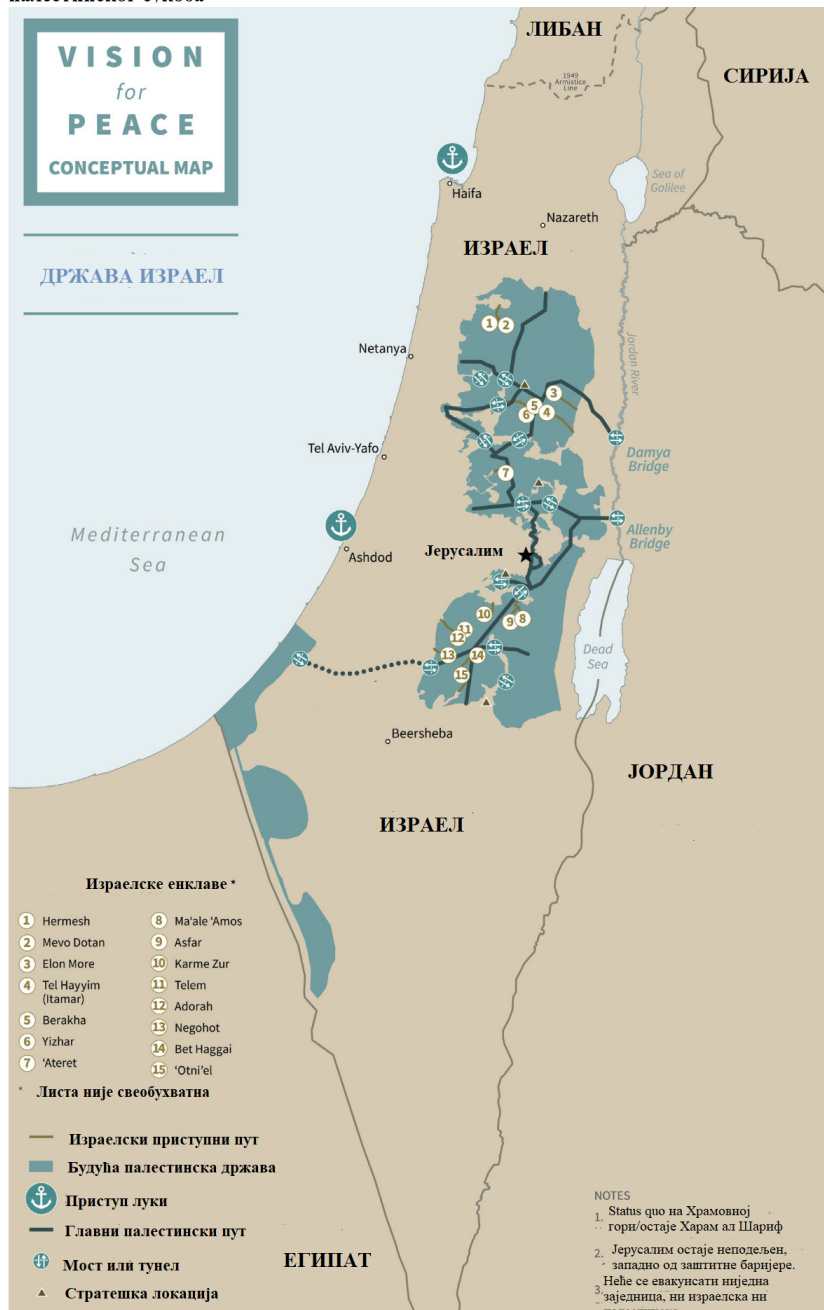
специјалних снага и паравојних јединица, али и некинетичко деловање (обавештајне операције, информативно и сајбер ратовање) (Yoseff 2019). Ариане Табатаи у извештају за амерички тинк тенк РАНД из 2021, пише да Иран суштински делује на два начина, 1) у оквирима свог историјског ангажмана, што значи дефанзивно и заједно са посредничким снагама на терену, и 2) интервентно, то јест офанзивно, по узору на ангажман у Сирији у каснијој фази, где су Артеш и Сепак деловали масовније (Tabatai et al 2021, xvi).

Међутим, измена деловања и прелаз на истурену или превентивну одбрану, резултат је и америчког повлачења из *Заједничког свеобухватног акционог плана* маја 2018, када су уведене и санкције ИР Ирану. Исте године, Трамп је признао Јерусалим као главни град јеврејске државе. Ова два потеза Беле куће су за Иранце били јасан сигнал да неће бити никаквог мировног решења и да се сви планови о војном обуздавању, то јест угрожавању позиција Ирана, враћају на дневни ред. Ускоро је Трамп најавио „*договор века*“, који је обнародован 28. јануара 2020. Под називом „*Миром до просперитета: визија за унапређење живота палестинског и израелског народа*“ и предвиђао је, попут ранијих предлога, суштински неоствариве услове за палестинске Арапе, а истовремено имплементацију споразума у корист Израела пре испуњавања било каквих услова (мапа 1).⁵ Уосталом, већ на почетку документа, у појмовнику се наводи да се термин *Држава Палестина* (State of Palestine) „*односи на будућу државу, тренутно непостојећу, коју би Сједињене Државе могле да признају само ако би се услови, описани у овој Визији, испунили на задовољавајући начин.*“ (White House 2020). Дакле, све је било врло условно и неодређено, а наравно и такво је било неприхватљиво за Израел.

---

⁵ О томе како је израелско-палестински мировни процес послужио за изолацију свих блискоистолчних држава које су се противиле америчкој хегемонији у региону, као и израелској окупацији арапских територија у Светој земљи види детаљно у: Јанковић, Слободан. 2019. *Блискоисточна криза: рат без мира*, Београд: Институт за међународну политику и привреду - Catena mundi.

МАПА 1: ВИЗИЈА ЗА МИР - План Трамповог тима за решење Израелско-палестинског сукоба

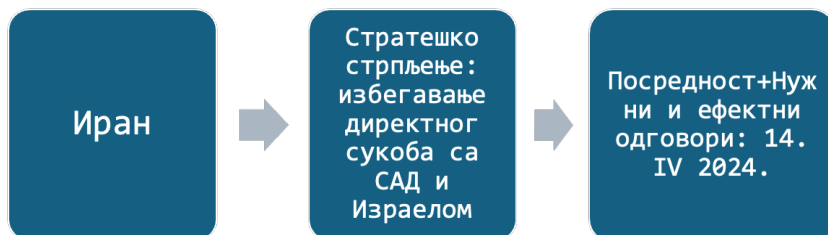
Паралелно са тим, Израел је примењивао стратегију „убиства помоћу хиљаду убода” (*death by a thousand cuts*) против Ирана, што је озваничио тадашњи премијер јеврејске државе, Нафтали Бенет, током разговора са званичним домаћином Беле куће, Џо Бајденом 2021. године (Ravid 2021). Ова стратегија се у пракси спроводи с једне стране бомбардовањем циљева у Сирији, Либану, терористичким нападима у Ирану и другде и понекад акцијама специјалних јединица на терену. Од упада Хамаса 7. октобра 2023. у Израел и масакра цивила, па рата у Гази, који је започео дан касније, сукоб Израела и Ирана постаје све акутнији, иако још увек, у највећој мери преко посредника. У Појасу Газе Израел је применио, оно што неки коментатори називају ‘тактиком удара маљем’ (Harding 2024). У питању је класично ратовање са променама које изискује развој војне технологије и намера да страда што мањи број војника. Та тактика у комбинацији са коришћењем вештачке интелигенције (ВИ) у одабиру мета — програм *Лавендер* — довела је до огромне диспропорције у броју цивилних жртава, којих је у Гази највише међу женама и децом.⁶ Осим тога, сама операција у Појасу Газе се зове *Челични мачеви* што упућује на употребу тактике *маља* у оквиру стратегије *хиљаду убода* (The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center 2023; Jewish Agency for Israel 2023; Civil-Military Cooperation Centre of Excellence; [MFA Israel] 2024).

У таквој ситуацији, већи ангажман Палестинског исламског цихада (који практично после рата у Гази престаје да постоји), раније, затим Хута, па и Исламског отпора у Ираку, односно Хизболаха од почетка рата у Гази (октобра 2023), као делова онога што се назива и Осовином отпора, служи као одвраћање непријатеља од ширег рата, који је уследио 2023, са наставком у Либану и могућношћу да се прошири и дејствима у Сирији, па и по циљевима у Ираку и самом Ирану.

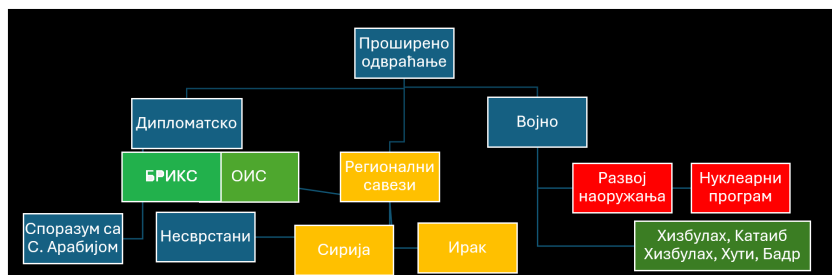
⁶ О врстама ратних злочина које је израелска војска починила над цивилима у Појасу Газе ће се већ разматрати по најављеним тужбама за геноцид и етничко чишћење. Када је у питању примена вештачке интелигенције, ради се о програму *Лавендер*, који је на основу базе података бирао мете напада и одабрао на десетине хиљада људи за одстрел. О томе у: Крук, Алистер. 2024. “Открытая лекция Алистера Крука в НИУ ВШЭ совместно со СВОП.” *Россия в глобальной политике* 24/04/2024. <https://globalaffairs.ru/articles/mi-gotovy-blizhniy-vostok/>

ЗАКЉУЧАК

Блискоисточна регионална сила Иран је суочена са два кључна непријатеља, Сједињеним Државама и Израелом, а повремено са регионалним ривалима. Уколико би применили прихваћену дефиницију проширеног одвраћања, као одбране савезника, морали би суштински да говоримо опет о врсти нуклеарног одвраћања, тј. о проширењу „нуклеарног кишобрана”. Када је у питању Иран, не може се разматрати тако нешто. Међутим, јасно је да су руководства ове државе, од Хомеинија до данас, примењивала својеврсну стратегију одвраћања кроз 1) дипломатију, преко учешћа у више мултилатералних организација, како би се ирански интерес повезао са партнерским и пријатељским државама и билатерално са другим државама (Сиријом и Ираком, те Русијом), 2) војну сарадњу са државним и недржавним актерима (Хизбулах, Хути, проиранске паравојне снаге у Ираку) и кроз јачање сопствене армије и одређених видова наоружања, те 4) кроз развој нуклеарног програма у правцу достизања могућности за развој нуклеарног наоружања (латентна нуклеарна сила). Кроз дијаграм то би се могло представити (дијаграм 1).

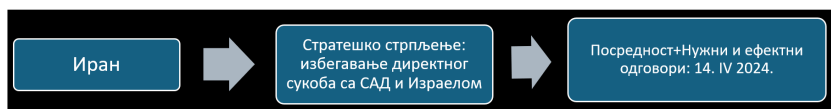
Дијаграм 1: Иранска стратегија макро одвраћања

Због технолошке супериорности, преимућства авијације и поседовања носача авиона армија САД, Израела и Саудијске Арабије, Иран се ослонио на балистичке пројектиле, дроне, и мала пловила. Поред тога, непријатељско или ривалско окружење и асиметричност у војној сили, уз чињеницу да шиити и савезници постоје у више земаља, определила је сарадњу са Ираком и наоружавање савезничких актера, како државе Сирије тако и паравојних групација у Ираку, Либану и Јемену.

Дејство других актера, отворило је могућности да се иранска војска прилагоди и почне да делује делимично офанзивно у Сирији и у Ираку, примењујући према САД и Израелу и даље стратешко стрпљење, што би се могло приказати и кроз дијаграм (2). Поред овог преовлађујућег приступа, акција од 13/14 октобра и све наредне тог типа су превасходно реактивне и служе да одврате непријатеља од агресивног понашања.

Дијаграм 2: Иранско стратешко стрпљење

Слободан Јанковић 2024, СС

РЕФЕРЕНЦЕ

- Ахмедович, Владимир. 2021. “Военная доктрина ИРИ и конфликт в Сирии.” *Институт Ближнего Востока – iimes* 13/12/2021 <http://www.iimes.ru/?p=81951&print=1>
- Ахмедович, Владимир. 2023. “Военно-политические и идеологические факторы конфессиональной экспансии Ирана на Ближний Восток.” *Институт Ближнего Востока – iimes* 18 июля, 2023 <http://www.iimes.ru/?p=99810>
- Благојевић, Велько. „Дипломатија Србије у одвраћању.” *Српска политичка мисао* 81 (3): 165-185. DOI: 10.5937/spm81-45308
- Закон о одбрани*, „Службени гласник РС”, бр. 116 од 11. децембра 2007, 88 од 28. октобра 2009, 88 од 28. октобра 2009 – др. закон, 104 од 16. децембра 2009 – др. закон, 10 од 29. јануара 2015, 36 од 10. маја 2018.

- Јанковић, Слободан. 2019. *Блискоисточна криза: рат без мира*, Београд: Институт за међународну политику и привреду – Catena mundi: 397.
- Крук, Алистер. 2024. “Открытая лекция Алистера Крука в НИУ ВШЭ совместно со СВОП.” *Россия в глобальной политике* 24/04/2024. <https://globalaffairs.ru/articles/mi-gotovy-blizhniy-vostok/>
- Оберстов, О. и Р. Романов. 2023. „Американское военное присутствие в Европе.” *Зарубежное военное обозрение* No. 8: стр. 3-7.
- Степић, Миломир. 2016. *Геополитика; Идеје, теорије, концепције*, Београд: ИПС.
- Стојановић, Богдан. 2022. „Свеобухватни (не)споразум: Иран као нова нуклеарна сила.” *Национални интерес*. Година XVII, 42 (2): 185-209.
- Чикризова, Ольга Сергеевна. 2021. „Шиитские негосударственные вооруженные группировки на Ближнем Востоке: Иракский кейс.” *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. №1 (842): 74-85. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/shiitskie-negosudarstvennye-vooruzhennye-gruppirovki-na-blizhnem-vostoke-irakskiy-keys>
- Ahmadian, Hassan. 2023. “The Iranian Regional Deterrence Strategy in the New Middle East.” In *Deconstructing the Changing Middle East Security Architecture*, ed. Younes Zangiabadi, 34-39. The Institute for Peace & Diplomacy April 2023.
- Armiya.az. 2024. “РФ передаст Ирану С-400 для защиты ядерных объектов: стали известны детали визита Шойгу в Тегеран.” 07 августа 2024, <https://armiya.az/ru/news/216735>
- Beheshtipour, Hassan. “Iran’s new concept of strategic patience.” објављено на платформи *Академи* (https://www.academia.edu/117484644/Irans_new_concept_of_strategic_patience).
- Bradley, Jennifer. 2024. “Preventing the Nuclear Jungle: Extended Deterrence, Assurance, and Nonproliferation.” *National Defense University Press*, February 15, 2024, <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/News-ArticleView/Article/3679143/preventing-the-nuclear-jungle-extended-deterrence-assurance-and-nonproliferation>
- Brady, April. 2016. “Russia Completes S-300 Delivery to Iran.” Arms Control Association, December 2016, <https://www.armscontrol.org/act/2016-11/news-briefs/russia-completes-s-300-delivery-iran>

- Civil-Military Cooperation Centre of Excellence. 2023. The Israel-Hamas conflict– Civil-Military Implications. Factsheet <https://www.cimic-coe.org/resources/fact-sheets/factsheet-israel-hamas-conflict.pdf>
- Escobar, Pepe. 2024. “How Iran’s ‘strategic patience’ switched to serious deterrence.” *The Cradle* 15 April 2024. <https://thecradle.co/articles/how-irans-strategic-patience-switched-to-serious-deterrence>
- Gomaa, Mohamed and Reem Mohsen Al Kindi. 2024. “The Erosion of Iran-Israel Deterrence and the Subsequent Direct Escalation: Causes and Implications.” *Trends Research & Advisory*, 21 Apr 2024. <https://trendsresearch.org/insight/the-erosion-of-iran-israel-deterrence-and-the-subsequent-direct-escalation-causes-and-implications/>
- Halilović, Muamer. 2020. „Politička ideja vilajat al-fakih kroz istoriju – analiza konkretnih istorijskih modela ove ideje od safavidskog perioda do danas.” *Kom: časopis za religijske nauke*, 9 (3): 1-30. DOI.org (Crossref), <https://doi.org/10.5937/kom2003001H>.
- Harding, Thomas. 2024. “Israeli ‘hammer’ tactic destroys Hamas strongholds but increases civilian casualties” *The National News* 28/02/2024 <https://www.thenationalnews.com/mena/palestine-israel/2024/02/28/israeli-hammer-tactic-destroys-hamas-strongholds-but-increases-civilian-casualties/>
- Iran, Constitution, <https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/IranConstitution.pdf>
- Janković, Slobodan. 2007. „Sukobi na Bliskom istoku — osnovna obeležja.” *Međunarodni problemi*, Vol. LIX/2-3/2007: 266-307.
- Janković, Slobodan. 2021. “Israel: Middle East objectives of the regional power after the Lebanon war (2006).” In *Convergence and confrontation: the Balkans and the Middle East in the 21st century*, ed. Slobodan Janković, 59-82. Belgrade: Institute of International Politics and Economics. https://doi.org/10.18485/iipe_conv_conf.2021.ch3
- Jewish Agency for Israel. 2023. Israel at war: Swords of Iron. <https://www.jewishagency.org/war-in-israel-operation-iron-swords/>
- La Repubblica. 2006. “Nucleare, l’Iran: “Nessun passo indietro” Bush: “Ci saranno conseguenze.”” 31 agosto 2006. <http://www.repubblica.it/2006/06/sezioni/esteri/iran-nucleare9/iran-nucleare-presidente/iran-nucleare-presidente.html>

- Ludvik, Jan. 2019. "Strategic Patience Revisited: The Counterforce Effect", *The Washington Quarterly*, 42(4): 91–106. doi:10.1080/0163660x.2019.16
- McInnis, J. Matthew. 2015. *Iran's Strategic Thinking: Origins and Evolution*. American Enterprise Institute: 1-24.
- McInnis, Matthew. 2017. "The Strategic Foundations of Iran's Military Doctrine." In *Gulf Security after 2020*. London: International Institute for Strategic Studies, 1-7.
- Ministry of Foreign Affairs [MFA Israel]. 2024. "Swords of Iron: IDF Casualties." Updated date 26/09/2024. <https://www.gov.il/en/pages/swords-of-iron-idf-casualties>
- Moore Johanna, and Annika Ganzeveld. 2024. "The Leadership and Purpose of Iraq's Popular Mobilization Forces." March 19. *Institute for the Study of War and AEI's Critical Threats Project 2024*.
- Olson, Erik A. 2016. "Iran's Path Dependent Military Doctrine." *Strategic Studies Quarterly*, 10 (2): 63–93. *JSTOR*, <http://www.jstor.org/stable/26271505>. Accessed 18 Sept. 2024.
- RaiNews.it. 2023. "Allarme dell'Aiea: "Teheran sta accelerando la produzione dell'uranio arricchito"." *RaiNews* 26/12/2023 <https://www.rainews.it/articoli/2023/12/nucleare-iraniano-allarme-dellaiea-teheran-accelera-la-produzione-delluranio-arricchito-ad4f3319-15ca-424b-88b3-846e937ebf77.html>
- Ravid, Barak. 2021. "Israeli PM presented Biden with "death by a thousand cuts" Iran strategy", *Axios* 27/08/2021 <https://www.axios.com/2021/08/27/naftali-bennett-joe-biden-meeting-iran-strategy>
- Saikal, Amin and David Vestenskov. 2020. "Iran's National Security and Operational Capability." *Scandinavian Journal of Military Studies*, 3 (1): 18–30. <https://doi.org/10.31374/sjms.29>.
- "Strategic Patience: American Ambassador Ryan Crocker reviews the consequences of U.S. interventions in the Islamic World." *The Cairo Review Interview*, N. 7, 2012: 19-35, <https://www.thecaireview.com/wp-content/uploads/2014/12/CR7-QA-Crocker.pdf>
- Tabatabai, Ariane. 2020. *No Conquest, No Defeat: Iran's National Security Strategy*. London:Hurst and Company, Oxford University Press, 400.
- Tabatabai, Ariane, Chandler, Nathan, Frederick, Bryan, and Kavanagh, Jennifer. 2021. *Iran's Military Interventions: Patterns, Drivers, and Signposts. Research Report*. Santa Monica (CA): The RAND

- Corporation. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA444-2.html.
- Tass. 2024. "Iran joins SCO, BRICS, despite pressure from foreign countries — diplomat." Tass 4/06/2024 <https://tass.com/world/1797891>
- The Meir Amit Intelligence and Terrorism Information Center. 2023. Operation Iron Swords (Updated to 1 p.m., October 29, 2023).
- Vatanka, Alex. 2021. "Whither the IRGC of the 2020s?: Is Iran's Proxy Warfare Strategy of Forward Defense Sustainable?" *New America* 30. <http://www.jstor.org/stable/resrep28480>.
- White House. 2020. Peace to Prosperity: A Vision to Improve the Lives of the Palestinian and Israeli People. January 2020. <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/01/Peace-to-Prosperity-0120.pdf>
- Yossef, Amr. 2019. "Upgrading Iran's Military Doctrine: An Offensive "Forward Defense"." Washington, DC: *Middle East Institute* [MEI], 10 December 2019.

Slobodan Janković*

Institute for International Politics and Economy, Belgrade

EXTENDED DETERRENCE: THE VIEW FROM IRAN

Resume

Extended deterrence is part of the strategy aimed at dissuading the rival or enemy from armed actions against allies and therefore against the country preparing the deterrence itself. Iran as a regional power has built a partnership with several Middle East actors and a diplomatic alliance with several out of region countries, in particular with Russia and China. Thus, what might be called Iranian extended deterrence, toward USA and Israel functions regionally and globally and has diplomatic, and armed dimension. The concept of extended deterrence in the case of Iran it is not functioning as the country applies macro deterrence. It is a strategy of using multiple, state and non-state actors, military and diplomatic efforts to further away the threat of direct military aggression and to broaden the front of resistance to threats. Combination of this concept and of the strategic patience contributed to the postponement of the attacks, also on allies. Author presented adaptation of Iranian strategic thinking based on historical experience, context and ideology of Islamic Revolution, for which defensive strategies and asymmetric hybrid warfare are characteristic of Iranian approach toward enemies and rivals.

Keywords: Iran, deterrence, Middle East, Hezbollah, Israel, Iraq, Lebanon.

---

* slobodan@diplomacy.bg.ac.rs ORCID: 0000-0003-1891-2545

* Овај рад је примљен 2. октобра 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. новембра 2024. године.